

Inledning

På det rättsliga området har den europeiska integrationen medfört stora omvälvningar. Förändringarna har kommit i snabb takt i synnerhet för den Europeiska unionens »färiska» medlemmar, såsom Finland och Sverige. Den rättsliga integrationen började med normering som omedelbart gäller fri rörlighet för varor, tjänster, kapital och arbetskraft. Med Maastrichtavtalet utvidgades Unionens samarbete till nya områden som endast indirekt gäller den inre marknaden, t. ex. asyl- och immigrationspolitiken, straff- och civilrätt samt polisverksamhet och arbetet mot narkotikamissbruk.

Intresset för ekonomisk tillväxt är också den huvudsakliga drivkraften bakom globaliseringen. De nordamerikanska staterna anslöt sig till ett gemensamt marknadsområde år 1997 och före den ekonomiska krisen i Asien hade det ekonomiska samarbetet mellan de ost-asiatiska länderna mångfaldigats.

Vid sidan av tillväxtintressena finns det i integrationsprocessen en annan diskurs med andra grundläggande värden. Sedan ungefär ett decennium pågår en globalisering av mänskliga rättigheter och en spridning av demokratiska ideal. Flera tidigare diktaturstater har förvandlats till demokratier, t.ex. i Latin Amerika. Slutet på apartheid i Syd Afrika var demokratins största seger, men också andra länder i Asien och Afrika har åtminstone formellt övergått till demokrati.

Ett stort antal länder har anslutit sig till människorättskonventioner. Relativt nya

konventioner om rättigheter för kvinnor (1979) och för barn (1990) har på kort tid fått en rekordartad uppslutning. Flera länder, t.ex. i Östeuropa, har nyligen i sina konstitutioner införlivat moderna grundläggande rättigheter. Även Maastrichtavtalet om den Europeiska Unionen (1992) inkluderar frihet, demokrati, mänskliga rättigheter och grundfriheter samt rättsstatens grundprinciper. I detta nummer av *Rettfærd* deltar *Anders Laurson* i diskussionen om mänskliga rättigheternas universiell versus kulturell och relativ karakteristik.

Vilket utrymme ger integrations- och globaliseringsprocessen för områden som traditionellt är samhälleligt och rättsligt homogena, såsom Norden? Är det helt mot modetrenderna att vara skandinavisk eller nordisk? Eller har integrationsprocessen redan upplöst den nordiska gemenskapen?

Det är helt möjligt att integrations- och globaliseringsprocessen faktiskt skapat nya behov för nordiska kontakter och samarbete. Det skulle då vara ett behov av alternativa diskurser eller motdiskurser i förhållande till den hegemoniska ekonomiska diskursen. *Boaventura de Sousa Santos* har framhävt att globalisering egentligen innebär att lokala företeelser upphöjs till en global nivå (globalized localisms). Samtidigt betyder globalisering en förbättrad tillgång på information om olika alternativ. Diskurser blir globaliserade, och det blir möjligt att transplantera även juridiska institutioner till andra jurisdiktioner. Växelverkan mellan nationella och internationella diskurser

intensifieras och blir mer ömsesidig. Emellanåt är det oklart vilken diskurs som är hegemonisk i ett visst sammanhang och det är inte heller självklart att den hegemoniska diskursen alltid vinner.

Finns det en sådan nordisk (mot)diskurs som vi vill och borde framföra i integrations- och globaliseringsprocessen? Och hur skulle den se ut på det juridiska området?

Det specifikt nordiska har börjat intressera nordiska juristforskare. På *Pia Letto-Vanamos* initiativ har en liten grupp nordiska juristforskare samlats för att reflektera över den nordiska identiteten och rättskulturen. Inom det nordiska kvinnorrättsnätverket har frågan om den nordiska kvinnoidentiteten kommit upp i flera former. Kännetecknande för dessa diskussioner är en speciell uppfattning om förhållandet mellan individen och samhället. Å ena sidan är värdet hos och skyddet för den privata integriteten starka. Tillspetsat kan man påstå att Lewinsky-skandalen inte hade varit möjlig i Norden därför att vi skulle respektera hennes privatliv, måhända även hans. Å andra sidan är förtroende för staten stort.

Tydligt saknas den liberalistiska, kategoriska motsättningen mellan individen och staten. Men också tycks den moderna samhällsteorins kolonialiseringsstes, som ser välfärdsstaten som ett hot mot sociala förhållanden, vara främmande i den nordiska kontexten. I den nordiska traditionen ser vi staten mera som en garanti för rättigheter.

Gøsta Esping-Andersen har inom välfärdsstatsteorin konstaterat att just den skandinaviska välfärdsstaten har den största emancipationspotentialen. Välfärdsstatsforskare framhäver att det skandinaviska

universella och individualistiska socialskyddet har gjort t.ex. den skandinaviska kvinnans jämställdhet möjlig.

Moderna rättfärdighetsteoretiker betonar den processuella och diskursiva rättfärdigheten i olika former (*Habermas, Luhmann*). Den teoretiska utgångspunkten lyfter upp frågan om möjligheten att delta i diskurser om rättfärdighet. Är det kanske just de nordiska länderna som mera än andra motsvarar denna idealmodell? När vi ser staten som en garanti för rättigheter, förutsätter vi att den också stöder rättigheter och strukturer som gäller deltagande i olika diskussioner.

Den nordiska rättsteoretiska diskussionen har under de senaste åren varit rik och mångsidig. Vid sidan av inlägg förankrade i vår samtid fortsätter också i år Retfærds-serie om rättsvetenskapens klassiker, emellanåt med kopplingar till vår tid. I detta nummer fortsätter diskussionen om förhållandet av rätten och moralen av *Lars D. Eriksson* och *Henrik Palmer Olsen*. Diskussionen kommer att fortsätta i följande nummer med *Kaarlo Tuoris* inlägg som har gett inspirationen till Erikssons artikel. På sätt och vis är det kännetecknande nordiskt i dessa inlägg att man inte ifrågasätter möjligheten till en gemensam moral eller åtminstone till en diskussion individer emellan om moraliska värden.

Som en juridisk och tvärvetenskaplig tidskrift är Retfærd ett forum för att reflektera över kännetecknande drag i Norden och nordisk rätt, det som förefaller oss självklart, men i ett vidare perspektiv kanske är en uttryckligen nordisk företeelse. Den nordiska synpunkten kan vara ett värdefullt tillägg i den internationella diskussionen också inom rättsvetenskap och

praktisk rättslig verksamhet. Men ett betydelsefullt inlägg förutsätter att vi känner till, inte bara lag och stadganden, utan också olika premisser som vi i inhemsk diskussion kan ta som givna och självklara. I bästa fall kan Retfærd fungera som ett utgångspunkt

för diskussionsinlägg i den internationella diskussionen.

Johanna Niemi-Kiesiläinen

Den finländska Retfærd-redaktionen har redigerat detta nummer.